

zvezdna
Beletrina

BUTALCI

Fran Milčinski

BUTALCI

ilustracije France Podrekar

Beletrina*

Butale in Butalci

Tri ure hoda za pustno nedeljo leži vas, pa ji pravijo mesto. Sredi vasi se cedi rjava mlakuža, ji pravijo potok. Ob obeh krajih mlakuže stoje kočje, jim pravijo hiše. Dve, tri hiše imajo nadstropja, takim hišam pravijo graščine. Ime je vasi Butale.

Butalci so gadje,* tisto leto, ko sta bili dve kravi za en par, so se Butalci skregali s pametjo, pa so zmagali Butalci – kaj mislite! – in ne pamet; takšni so.

Bili so imenitnega rodu. Imeli so stara pisma, in če se jim ne bi izgubila in če bi jih kdo bral, bi tako ostrmel, da bi sedel kar vznak, kajti pravijo, da je stala v teh pismih beseda, da sega rod Butalcev noter do Adama v paradižu.

Prvi, ki se je preselil v sedanje kraje, je bil neki Kozmijan Buta. Tam, kjer je živel prej, mu ni ustrezalo podnebje – prevroče je bilo. Mož je bil bolj slab v računstvu in se je rad motil v številu svojih ovac. In je imel to slabo navado, kadar ga je kdo prijel, naj vrne ukradeno ovco, je z glavo butal kakor kozel in je marsikomu nalomil rebra. Sosedje so ga zasovražili pa mu je postalo spet prevroče in se jim je ponoči umaknil izpred oči, za spomin in pleme pa si je vzel nekaj parkljev iz vsakega hleva in kar k parkljem spada. Pa niso sosedje iskali ne njega ne parkljev, ampak so bili zadovoljni, da so se tako poceni odkupili.

Privadil se je Buta novemu kraju, imel je obilo družine in so bili vsi tistega talenta, da so jim grablje bolje služile kakor vile.

* gad – neugnan, podjeten človek

Ohranjena so nam imena prvorojencev iz Butovega rodu in je vsak imel svoj prijazni priimek:

Kozmijan Buta je rodil sina prvorojenca Fido Kljukca.

Fida Kljukec je rodil sina Francota Turkavidel.

Francot Turkavidel je rodil Gregorja Brezhlačnice.

Gregor Brezhlačnice je rodil Lavdona Štimanega.

Ob času Lavdona Štimanega so šteje Butale že trideset koč in je Lavdon Štimani imel najdaljšo in najbolj košato brado izmed vseh občinskih mož. In se ni Šprinca Marogla prav nič premišljala, ampak je ob volitvah naravnost zlezla vanjo in je bil Lavdon Štimani izvoljen za župana. Če je namreč res, kar pripovedujejo Tepančani. Tepančani pripovedujejo, da redijo v Butalah občinsko uš, in kadar volijo župana, sedejo vsi bradači okoli mize in v čigar brado zleze, ta je župan. Uši pa da je ime Šprinca Marogla in ima v pisarni svoj hlevček in prihajajo mestne device, vsak dan druga, in si jo denejo za dve uri v glavo.

Seveda Tepančanom ni vsega verjeti. Tepančani niso dosti manj kakor hribovci in jedo ovseni kruh, zato jih zmerjajo za »ovsenarje«. Ob nedeljah prihajajo v Butale po beli kruh in se vračajo potem vsak s hlebcom pod pazduho v svoje klance. Zato jim pravijo tudi »hlebčarji«. Stiskači so, denar jim ne gre izpod palca, še v krčmi bi radi barantali, ko plačujejo vino. Butalci jih zaničujejo in imajo zunaj vasi mlin, v mlinu so stope,* in so naučili še stope, da od daleč že oznanjajo: »Te-pan-čan gre – pah-ni ga! Te-pan-čan gre – pah-ni ga!« Če pa je dosti vode, hité stope: »Pahni Tepančana, pahni Tepančana, pahni Tepančana!« Tepančani pa tudi ne

* stope – lesena priprava, v kateri se s tolčenjem odstranjuje trši ovoj žitnih zrn

molče in so spravili v svet prečudne vse zgodbe o Butalcih, kakršne bomo še slišali.

Imenitni Lavdon Štimani je rodil še imenitnejšega Gregorja Copatko, čigar kravo je doletela slava, da so jo poklicali na samega carja presvetli dvor.

To se je zgodilo tako, da sta tiste dni živela dva zvezdogleda, pa sta bila že tako učena, da sta vedela štiriindvajset ur prej, kakšno bo vreme, in sta bila tako cenjena, da so se carji in vladarji zanju kar tožili, v čigavi deželi bosta delala pratike.*

Pa ju je pot pripeljala skozi Butale, in ker se je mračilo, sta se ustavila in prosila Gregorja Copatko prenočišča. Gregor Copatka ju je žugal za popotne bukvice** in žveplenke*** in jima potem dovolil na seno, in preden sta šla spat, sta še pogledala na vreme. Rekla sta: »Nocoj vreme ne bo ostalo, vihar bo in dež!«

Gregor Copatka pa je odgovoril: »Pa ne bo. Nocoj bo pohlevna noč.« Res je bila, zvezdogleda sta se čudila in sta drugo jutro vprašala gospodarja, od kod je vedel, kakšno bo vreme. Gregor Copatka je odgovoril in dejal: »Mene moja krava ni še nikoli opeharila, odkar jo imam. Kadar se obeta vihar ali dež, vsakikrat s paše pride domov. Sinoči je ni bilo; pa sem takoj vedel, da bo pohlevna noč, kakor je res bila.«

Zvezdogleda sta se spogledala, potem sta rekla: »Carji in vladarji se za naju tožijo, kateri bo naju dobil, pa naju je ugnala krava!«

* pratika – manjša knjiga s koledarskimi podatki, vremenskimi napovedmi in praktičnimi poučnimi sestavki

** popotne bukvice – v stari Avstriji dokument z osebnimi podatki

*** žveplenke – vžigalice

In se je prvi kar pri tisti priči prebodel s peharjem; drugi je obupal in rekel: »Tudi ene ure ne bom več zvezdogled!«

Glas o Copatkovi kravi pa se je raznesel po svetu, in ko je car izvedel o njej, je morala predenj in je dobila službo dvorne pratkarice* in so se vse Butale grele v žaru njene milosti.

Gregor Copatka je rodil Bendo Cigana.

Benda Cigan je rodil Jureža Pismouka.

Za čas njegovega življenja je po Butalah razsajala kuga krive vere in je Jurež Pismouk bil njen mežnar.** Žena ga je rotila in spreobračala, z lepo in z grdo – ne beseda ni zalegla ne palica!

Pa ji je neko jutro drobna ptička sedla na okno in prelepo zapela in žena je razumela njeno petje in se je glasilo petje tako: »Paternošter*** daj dedcu v klobaso!«

Zapomnila si je ptičkin nauk, in ko so klali, je v krvavo klobaso zamešala jagode paternoštra. In je narezala vmes debele kose slanine, da je gladko šla možu klobasa po grlu.

Pa ko je snedel klobaso s paternoštrom, ga je vest silno pričela črvičiti, bridko se je kesal in se spreobrn timer.

Spreobrn timer se je Jurež Pismouk in potem rodil Anžeta Meketača, na široko znanega po kozi, ki so pravili o njej, da je dajala vsak dan sedem rešet**** mleka. Sam sodnik iz graščine si ni mogel kaj, ampak ga je ustavil na cesti in vprašal: »No, oče, ali ste že prodali tisto kozo, ki daje po sedem rešet mleka?« Pa se je Anže Meketač

* pratkarica – sestavljalka pratik

** mežnar – kdor oskrbuje cerkev

*** paternošter – priprava iz kroglic, nabranih na vrstico ali verižico za molitev

**** rešeto – priprava iz lesenega okroglega ogrodja z mrežastim dnom

potuhnil, kakor da ne pozna gospoda, in je odgovoril: »Prodal, prodal, davno prodal, tja čez mejo. Tam pa se je obrejila in je stori-la osla, ki ga imajo zdaj v graščini za sodnika. Pa srečno, gospod!«

Anže Meketač je rodil Matevžka Žlamboro, ki je bil po krivem obrekovan, da je hruške kradel, pa jih ni, vsaj ne takrat. Tisto leto so imeli v Butalah veliko tépk,* da niso vedeli kam z njimi, ampak so jih zmetali v zapuščen vodnjak – tam naj se zmedijo. Ko je prišel čas, so jih šli iskat – pet mož jih je bilo – in so ukazali Matevžku: »Tebe volimo, daj, skoči noter, nam boš médne hruške ven metal!« Skočil je in je bil vodnjak globok, precéj vode se je v njem nabralo in so čakali in klicali, klicali in zmerjali – ne ena hruška ni priletela kvišku. Pa so dejali: »Matevžek je zvijačnik, vse hruške bo sam požrl, potem pa se bo lagal, da jih ni bilo. Naj skoči kdo drug za njim, ki je bolj pravičen!« In so bili vsi pravični, drugi bolj od drugega in so drug za drugim poskakali v vodnjak in ni mogel nobeden pri-seči, da je Matevžek Žlambora res kradel hruške, ker ni nobeden prišel nazaj.

Pa je Matevžek Žlambora, preden je šel po tepke, rodil Tončka Štibalarja.

Tonček Štibalar je bil prvi v Butalah, ki je imel žepno uro. Žepno uro si je naredil sam iz pristne domače repe. Imel je sina Mihcastega Kimpeža.

Mihcasti Kimpež je rodil Vrbana Podvrbosmuka.

Ko je bil ta za župana, je prišel v Butale sam presvetli car in so ga Butale slovesno sprejele z novo brizgalnico. Brizgalnica se je

* tépka – stara vrsta hruške

imenitno obnesla, vsi so bili do kože mokri, car in njegovi ministri, strežaji in lakaji.*

Je vprašal car: »Povsod drugod so nas častili s streljanjem, Butale nam niso privoščile ne enega strela, pač pa ste nas neusmiljeno oprali. Kakšne imate manire v Butalah?«

Je odgovoril župan: »Vaša milost, gospod car, da nismo streljali, zato smo imeli devetindevetdeset vzrokov.«

Je velel car: »Radoveden sem, katere! Govori!«

Je dejal župan: »Prvič: Nismo imeli smodnika.«

Pa se je car nasmehnil in je dejal, da mu že ta prvi razlog do vrha zadošča. In ga od tistega časa niso več videli Butale.

Vrban Podvrbosmuk je rodil Pavlušo Očalastega.

Pavluša Očalasti je rodil Cenetana Padarja, tistega, ki je kravo s svedrom drl.**

In so v teku let Butale pretesne postale za vse Butalce in je bil mlajši rod korajžen in je šel pogledat po svetu in so se nekateri naselili ob Dravi, nekateri ob Muri, nekaj jih je prišlo celo do morja in so si tam postavili ognjišča.

Ostali pa so, kar so bili.

* lakaj – uniformiran služabnik za osebno strežbo

** dreti – odstranjevati kožo z zaklane živali, navadno z ostrim predmetom

Turki v Butalah

Butale so imenitne. Ni dosti manjkalo, pa bi prišle v zgodovino in bi se morali še otroci v šolah učiti o Butalcih.

To je bilo tiste dni, ko je razen kuge in kobilic tudi Turek, ta nadlega, strašil po deželi in kradel živino in mladino.

Pa so se zbalii tudi v Butalah, da ne pride še nadnje, in so imeli vzrok, da se bojijo, kajti so bili ponosni na svoje krave in junce.

Pa so moževali* in sklenili, da se brez boja ne vdajo. Ampak da na cesti, ki jim pelje v staroslavne Butale, postavijo napis: »Turkom prepovedana pot!«

Še se je oglasil hraber glas: »Ne bodimo zajci! Napišimo: Turkom strogo prepovedana pot!«

Pa je navdušeno obveljala županova, da ni treba imeti s Turki čisto nič usmiljenja in naj se zapiše: »Turkom najstrože prepovedana pot!«

Toda je v Butalah dan le podnevi, ponoči pa je tema, in se je bilo po pravici bati, da bo Turčin prišel ponoči in ne bo videl najstrožje prepovedi. Pa so izbrali čuvaja in mu dali helebardo** v roko ali sulico, da bo ponoči stražil, in če bi se zgodilo in bi nenadoma pritisnil sovražnik, naj ga brez usmiljenja ustavi. Če ne bi ubogal, naj pa pri tej priči zbudi župana in može, da bodo storili svojo dolžnost.

* moževati – po moško se pogovarjati, razpravljati

** helebarda – starodavno orožje v obliki sulice s široko sekuro in kavljem pod konico

Pa se je zgodilo, da je čuvaja sredi noči zavilo v trebuhu. Stopil je na stran, da se olajša. Helebardo je zasadil v tla in lepo počepnil.

Tam pa so rasle robide, in ko je hotel vstati, so se mu robide zapele v hlače.

Pa je v smrtnem strahu zarjul: »Jojata, ojojata! Turška pošast me drži! Pomagajte, pomagajte!«

Župan in možje so slišali divje kričanje, pa so planili kvišku in so se hiteli posvetovat in sklepat. In so sklenili, da sedaj ni časa za posvet. Ampak so kar zbežali v hrib. V hribu so čakali dne. In ko je napočil dan in ni bilo od Turka ne duha ne sluha, so sklenili, da je napis dober in da ostane, robide pa se morajo iztrebiti in požgati.